

Novi Zapiski

Leto I., šte. 6.

Ljubljana.

Junij 1922.

Dr. Drag. Lončar:

Srbska kritika slovenske politike.

(Dalje.)

II.

Ob svetovni vojni — takó piše srbski kritik — so se borili Slovenci z brezprimerno hrabrostjo za „cesarja in domovino“, t. j. za svoje suženjstvo in narodno smrt, dasi so jim vojaške oblasti odkrito napovedovale brezobzirno germanizacijo. Postopanje slovenskega naroda je bilo posledica njegove politične izobrazbe, zlasti pa vedenja njegovih političnih vodij. Kar so govorili klerikalni voditelji o Srbih in njih kralju, to se ne more niti ponoviti. Našel se je Slovenec, ki je spesnil peklenko odo: „Srbe na vrbe.“

Ta označba slovenskega vedenja ob svetovni vojni pa se ne tiče samó klerikalcev, ker tudi druge stranke niso kazale moralnega odpora, čeprav niso sledile klerikalcem v njih podlosti in mržnji. Leta 1915. je sivolas slovenski rodoljub na Dunaju radi neke neresnične in žaljive vesti o Rusiji vrgel od sebe „Slovenski Narod“ z besedami: „Ako so plašljivci, naj bodo, ni pa treba, da so podli.“

Na podlagi takšne politične izobrazbe so Avstrijci varali Slovence, da je boj ob Soči, ki ga je vodil Borojević takó uspešno samó radi brezprimerne požrtvovalnosti slovenskih in hrvaških vojakov, boj za njih domovino.

Leta 1917. je razpršil politično meglo dr. Jan. Ev. Krek, ki se je bil že pred vojno ločil od dr. Šusteršiča, dasi je bil prej njegov politični prijatelj in morebiti še bolj fanatičen nasprotnik slovenskih naprednih elementov. Krek si je ohranil kritični razgled in je bil zvest sin svojega naroda. Med vojno je prišel do prepričanja, da bo dr. Šusteršič zapravil svoj politični kapital, ker ga je stavil samó na eno karto. Česar dr. Šusteršič ni videl, to je opazil Krek, da namreč Avstrija in Nemčija izgubljata krvavo igro. Skušal je torej dobiti vodstvo stranke v svoje roke, kar se mu je tudi posrečilo, ko je pridobil zase svojega škofa, da je potem preokrenil politično smer in nastopil z majsko deklaracijo v okviru Avstrije. Okolnosti

so prisilile njegovega naslednika dr. Korošca, da je šel preko tega okvira. Malo je bilo število teh, ki so se držali zastarele okvirne formule. Posledice tega spoznanja so se kazale tudi na fronti: konec je bilo slovenske hrabrosti, začeli so se celó upori...

Slovenski politični vodje pa so se ustrašili teh posledic in nadaljevali dosedanjo taktiko: proslavljali se je avstrijski patriotizem, agitiralo se je še bolj za vojna posojila, pisali so se članki najgršega bizantinizma in se poklanjali slovenskim polkom srebrni vojaški rogovi. Izjema so bili nekateri člani „omladine“, ki so že pred vojno delovali za narodno osvobojenje in edinstvo, zlasti v listu „Preporod“, kar seveda ni bilo po volji političnim-vodjem.

To so srbske obtožbe slovenske politike ob svetovni vojni. —

Avstro-ogrška vojna s Srbijo pri Slovencih sama na sebi ni mogla biti popularna, ker je bila vsa politika habsburške monarhije namerjena proti južnim Slovanom; toda momenti, ki so dali povod za vojno, so se izrabljali politično. Pri umoru Frana Ferdinanda je „slovenska ljudska stranka“ pozabljala na psihologično stran, kakó je namreč prišlo do tega, ker je bil umor le sklepni člen v verigi dogodkov. Vprašati bi se bili namreč morali: Odkod srbska propaganda, kdo ji daje netiva in moralne upravičenosti? Naravnost odločilno je pa bilo za postopanje „slovenske ljudske stranke“ dejstvo, da je smatrala vprav Frana Ferdinanda za bodočega reformatorja Avstro-Ogrske v smislu trializma. V tem je bila njena politična zmeta, da je videla vso krivdo le v Srbiji in Srbih ter da je narodno svobodo avstro-ogrskih južnih Slovanov spajala z državnim prevratom, ki naj bi se bil izvršil ob prihodu Frana Ferdinanda na prestol ne samó proti volji Nemcev in Madjarov, ampak tudi Čehov in Poljakov.

Iz takšne politične ideologije se je rodil boj za „cesarja in domovino“ v oblikah, ki so pač presegale mejo dopustnosti in upravičenosti; zakaj — ne glede na pravilnost ali nepravilnost politične koncepcije — način udejstvovanja ni bil nikakor kvalificiran. Pri vsem tem je pa treba popraviti zgodovinsko neresnico o odi „Srbe na vrbe“. Pesem se ne imenuje takó, ampak „Bojni grom“ (Slovenec, 1914, 168), kjer se pravi v 3. kitici: „S kanoni vas pozdravimo, vi Srbi; dom hladen vam postavimo ob vrbi.“

Ako je pri nekaterih Slovencih delovalo privzgojeno čuvstvovanje, je pri drugih odločevala vojaška sila, a v tretjo vrsto bi delil one, ki so šli iz koristolovja dalje nego je bilo potrebno za obrambo samega sebe. Na vsak način je kazalo slovenstvo ne glede na strankarsko pripadnost mnogo duševne odvisnosti: razlika je bila le v stopnji in nagibih. A kaj je delala n. pr. hrvaško-s r b s k a koalicija

v Zagrebu, ko je imela vse drugačno državnopravno stališče nego slovenske dežele in je vendar v svoji adresi z dne 9. III. 1917. leta upala, da doseže v državni skupnosti z Madjari svoje narodne ideale, in se je še le 8. X. 1918. leta začela dogovarjati glede svojega vstopa v „Narodno Viječe“?

Na drugi strani se je treba vprašati: Ali je bilo gotovo, da se razbije Avstrija? Ali se niso države antante izjavljale glede tega drugače? Zlasti angleški državniki niso bili brezpogojno za to, da se Avstrija uniči, ampak so hoteli dati njenim narodom le avtonomijo. Ob triletnici italijanskega vstopa v vojno, torej 1918. leta, je dejal uradno Cecil kot namestnik Balfoura, da ni glavno vprašanje razkosanje Avstrije, ampak osvoboditev njenih narodov. Tudi Amerika je hodila dolgo časa isto pot. Celó Sonnino je zanikaval pred italijanskim parlamentom, da je kdaj hotel ali želel razkosanje Avstrije, a njegov list „Giornale d' Italia“ je pisal 1918. leta, da je zanj Avstrija ali Jugoslavija eno in isto. Skratka: antanta je imela glede Avstrije dvojno železo v ognju.

In takó prihajam do temeljnega vprašanja: Kakšno je bilo, oziroma naj bi bilo stališče Slovencev do antante? Znano je dejstvo, da so Slovenci in Hrvati na srbski in ruski fronti prostovoljno zapuščali avstro-ogrsko vojsko ter prestopali na drugo stran, dočim na italijanski fronti s početka niso tega delali. Kaj jih je nagibalo k temu? Ako odračunamo one, ki so se borili na povelje z vsakomur in proti vsakomur, je na italijanski fronti prevladovala zavest, da gre tu za rodno zemljo, ki si jo hoče zopet osvojiti tujec. Zmaga nad Nemci in Madjari se jim je zdela takó koristna kakor poraz Italijanov. Takšno mišljenje je navdajalo s početka tudi „Jugoslovanski odbor“, o čemer nas poučujeta zlasti spisa njegovega člana dr. Fr. Potočnjaka,¹ ki ju naša srbsko-hrvaška-slovenska javnost zamolčuje z malimi izjemami. (Mimogredé omenjam, da bi bilo želeli, ako bi dobili tudi od slovenskih udeležnikov zgodovino njih postopanja v „Jugoslovanskem odboru“; mislim, da bi bil za to delo, ki ne bi smelo biti pisano „in usum delphini“, kvalificiran po svojem znanju in značaju dr. Gustav Gregorin.)

V dokaz, kakšno je bilo s početka mišljenje „Jugoslovanskega odbora“, naj navajam dejstvo, da se je leta 1915. snovala „Jadranska legija“ proti Italiji, češ, da je odvisno od uspeha italijanskega orožja, ali in koliko dobi južnoslovanskega ozemlja, zaradi česar se je sve-

¹ Iz emigracije. I. Zagreb, 1919. — Rapalski ugovor. Zagreb, 1921.

tovalo, naj naš narod brezobzirno nastopa proti Italiji (dr. Trumbić). Tudi se je zamerjalo Čehom, češ, da se niso posebno lojalno vedli v našem sporu z Italijo. Leta 1916. so se uporabljali na romunski fronti dobrovoljci iz vojnih ujetnikov avstro-ogrskih južnih Slovanov v Rusiji na način, ki je izzival največjo nezadovoljnost častnikov in moštva. V letu 1917. je pa nastala kriza v mišljenju „Jugoslovanskega odbora“ glede razmerja z Italijo, ki je dovedla 1918. leta do t. zv. rimskega pakta, o čemer je podal nekaj podrobnosti soudeležnik dr. Ante Mandić.² Kako je bilo to mogoče?

Ko se je bila Rusija po boljševiški revoluciji ločila od zaveznikov in je Amerika še le pripravljala svojo vojsko, sta Borojević in Hindenburg spravila antanto v zagato, da je Anglija po svojem generalu Smutsu poskušala možnost separatnega miru z Avstro-Ogrsko. Proti temu uradnemu načrtu angleškega ministrstva, ki so ga odobraval tudi drugi zavezniki, so nastopali zlasti Evans, Seton-Watson in Steed, ki so končno zmagali. Šlo je za sporazum med Italijani in južnimi Slovani s posredovanjem Angležev. V sklad je bilo treba spraviti londonski pakt in krfsko deklaracijo. Pod angleškim vplivom se je udal „Jugoslovanski odbor“ in sprejel formulacijo, kakor jo je razglasil rimski kongres.

Najprej ugotavljam, da je dr. Fr. Potočnjak svaril pred takšnim počenjanjem, ko je zaznal zanj, in da je pozneje ugovarjal rimskemu paktu iz stvarnih in formalnih razlogov, ker po njegovem pričevanju „Jugoslovanski odbor“ kot tak, t. j. v svoji celotini nikoli razpravljala ali sklepala o tem predmetu niti nikoli nikogar pooblašča v ta namen. Poleg tega moramo vedeti, da pri ustvarjanju rimskega pakta niso bile udeležene niti antantne uradne osebe, zlasti ne italijanske, ki so na ta način dobile proste roke, dočim je bil londonski pakt državna pogodba odgovornih faktorjev.

Italijanom se je posrečilo, da so si zagotovili sodelovanje z južnimi Slovani, ker brez sporazuma z njimi ni bilo misliti na zmago. To jim je dovolj jasno pokazalo toliko brezuspešnih ofenziv. Mi smo imeli takrat ključ do rešitve položaja. Za kakšno ceno smo to storili? Dočim je ostal londonski pakt nedotaknjen, smo se mi zadovoljili z načelno izjavo brez konkretne določbe in gotovosti. Namesto avstro-ogrškega gospodstva smo si volili italijansko: Avstro-Ogrska je že raz-

² Jugoslavenska Obnova—Njiva. Beograd—Zagreb, 1920., št. 29.

padala, ko se je še le z našo pomočjo ustvarjala četrta Italija; zakaj po rimskem paktu se je začela majati soška fronta, ker smo mi sami odpirali vrata, skozi katera so prihajali Italijani v naš dom. Seveda so nam Italijani priznavali pravico do državnega življenja z omejitvijo, da ga določijo oni po svojem „sacro egoismo“.

Ko se je sklepala krška deklaracija, je omenjal Pašić na XII. seji, dne 17. junija 1917. leta, da se more izpremeniti, kakor so mu sporočili zavezniki, njih sporazum z Italijo, kar bo odvisno od jakosti italijanske vojaške akcije in od nastopanja južnih Slovanov; a ob enem je dejal Pašić, da je stališče Italije oslABLJENO, ker ni dala one vojaške pomoči, ki jo je obljubljala.³ Kakó bi se bila na podlagi tega nazaranja lažje dala doseči izprememba londonskega pakta: ali s tem, da bi bili prepuščali italijansko vojaško akcijo njeni lastni sili, ali s tem, da smo jo krepili?

Rimski pakt je bil za Slovence in Hrvate s svojo teoretično vsebino in s svojo praktično posledico usodna politična zmota.

(Dalje.)

Aurelio Palmieri:

Boljševizem in krščanstvo v Rusiji.

(Konec.)

Konfiskaciji cerkvenih nepremičnin je sledil rop umetniških samostanskih zakladov. Konfiscirali so posvečene paramente in drage kamene v zakristiji samostana sv. Sergija Radonezskega šestdeset milj od Moskve, zaklade patriarhalne prestolice v Krem lu, zaklade v katedrali Marijinega Vnebovzetja v Moskvi, zaklade samostana sv. Aleksandra Nevskega v Petrogradu. Na ta način je izginil precejšnji del zgodovinskega bogastva Rusije. Zgodovinske celice samostanov so postale bajte ruskim kmetom, ki so, kakor se je pripetilo v samostanu sv. Nikolaja Bijelozerskega, tu pa tam masakrirali njih prebivalce. S člani duhovščine so delali kakor s sužnji in so jih primorali k prisilnemu delu po mestih in po železnicah; nekateri so postali celó cestni pometachi.

Svete podobe, ki so bile prej po postajah, trgih in cestah, so odstranili ali pa so naložili nanje takse, ki imajo nekaj humorističnega na sebi. Podoba sv. Aleksandra Nevskega pri vhodu v samostan

³ Novi Život. Beograd, 1921., knj. V., zv. 9.

istega imena plačuje dvestopetdeset rubljev davka na leto. Manjši je davek za podobe Jezusa Kristusa, ker ga smatrajo za predhodnika boljševizma.

Svetniške relikvije, shranjene v zgodovinskih kremških cerkvah, so sežgali. Boljševizem je hotel omajati vero množic v njih svete narodne protektorje. V ruski cerkvi se je zahtevala popolna nestrohljivost mrtvih trupel kot trden dokaz za svetost kakega umrlega asketa. S profanacijo relikvij so boljšeвики dokazali, da je bila ona zahtevana nestrohljivost samó goljufija. Trupla ruskih svetnikov so bila balzamirana ali pa ohranjena z umetnimi sredstvi. Porabili so kinematografijo, da pokažejo ljudstvu zvijače, s katerimi so izigravali njih lahkovernost. Omenimo pri tej priliki, da je bil slavni zgodovinar Evgenij Golubinskij v svoji zgodovini o kanonizaciji ruskih svetnikov dokazal potrebo, da se odprejo ljudskim množicam oči glede vrednosti, ki jo ima nestrohljivost kot odličen dokaz za kanonizacijo ruskih svetnikov. Poleg konfiskacije imetja pa je morala ruska cerkev doživeti tudi mučenje svojih članov.

Sovrašstvo boljševizma do starega režima se je obrnilo tudi proti kleru, ki je bil njegova najtrdnejša opora.

Kakor za časa Petra Velikega krožijo govorice o bližnjem prihodu Antikrista in o drugem križanju Jezusa po Judih. Ljudske legende, ki klijejo na tleh, zalitih s krvjo revolucije, imajo precej anti-semitsko barvo. Ena izmed teh legend — publiciral jo je grški arhimandrit Aleksader v atenskem *Ἐκκλησιαστικός Κήρυξ* — pripoveduje, da se je rusko ljudstvo v svoji današnji revščini najprej obrnilo na Jezusa Kristusa, proseč ga, naj ga reši neznosnega jarma. In Jezus je odgovoril: „Ne morem vam pomagati. Ničesar ne morem storiti za vas. Judje so me aretirali in pripravljajo križ, na katerega me bodo pribili in me pustili, da izkrvavim do smrti.“ Ruski narod se je nato zatekel k preroku Eliji ter je s solzami v očeh prosil njegove pomoči in protekcije. Toda Elija ni mogel ugoditi njegovim željam, ker so mu Judje ukradli ognjeni voz, s katerim je lahko preletaval široke nebesne prostore. Na zadnje se je ljudstvo obrnilo do Mojzesa in patriarhov. Ti so se nekoliko obotavljali, končno pa so se vendar uklonili ljudski prošnji. Stopili so s svojih prestolov, se pogovorili na zemlji z boljšeвики in skupno ž njimi preštudirali položaj Rusije. Ko so se vrnili, so odposlanci ruskega naroda padli pred nje v nadi, da bo njih posredovanje dalo Rusiji možnost, da pozdravi svoje rane. Toda Mojzes jih je razkačeno pogledal in jih apostrofiriral z rezkim glasom: „Ne motite več mojega miru! Moj narod se je čisto dobro nastanil med vami. Njegove kupčije napredujejo imenitno. Jaz

mu nikakor ne maram škodovati v njegovih podjetjih. Kar pojdite! Pustite me pri miru!“

V smislu teh legend bi moralo novo križanje Kristusa slediti še le križanju duhovščine. Današnji martirologij ruske cerkve se začneja z imenom Vladimira, kievskega metropolita, ki so ga umorili v njegovi stolici l. 1918. Istega leta so s o v j e t s k e soldateske — sestojče večinoma iz Letoncev in Kitajcev, ki so mojstri v rafiniranem mučenju — mučile in na barbarski način umorile 14 nadškofov in škofov. Ermogena, tobolskega škofa, so utopili v Tobolu. Rablji so napravili luknje v debeli ledeni plasti na reki. Ponovno so vanje pomakali svojo žrtev, a s krepili so jo sem pa tja zopet oživili, tako da so podaljšali mučenje, ki je trajalo dve uri. Andromika, permskega škofa, so vlekli po ulicah, strgali so mu oči iz očesnih duplin, obraz pa narezali z nožem. Gregoriju, škofu iz Jekaterinburga, je kitajska soldateska zrezala ude na kose, koščke njegovega mesa pa je pomandrala in ugnetla z blatom. V kubanskem teritoriju so v malo dneh masakrirali 43 ruskih duhovnikov. Množico, ki je šla v procesiji, so večkrat razkropili s tem, da so streljali vanjo, kakor na pr. v Tuli in Petrogradu. Truplo duhovnika Rasputina (ki se ne sme zamenjavati s psevdomenihom Rasputinom) so razrezali v kose in jih dali psom. Očetu Dmitrijevskemu so odrezali nos in ušesa, preden ga je rabelj obglavil. Župniku iz vasi Plastonovskaja so raztrgali vrat z ostrim železjem. Župnik iz Polajke je moral gledati, preden so ga obesili, kakó so oskrunili njegovo ženo. O. Valinovskega so bičali do smrti. V kersonskem distriktu so križali štiri duhovnike; med njimi o. Patulovskega. O. Nikickemu so zapovedali, da ponovi zakramentalno obhajilno formulo in drži odprta usta, v katera so mu nató ustrelili z revolverjem.

„Denikinovi vojaki so večkrat našli cerkve, ki so bile spreminjene v hleve, in konje, ki so bili oblečeni v svete plašče. Pogosto so bile ikonostaze, tabernaklji in svete posode polni človeškega blata. Vojaki so se postavljali v vrsto pred svete podobe in v salvah streljali proti Kristusu, Devici Mariji in svetnikom.

V platnene slike so delali luknje, da jih napravijo smešne. Cerkevni paramenti so služili pijani soldateski, da so v njih uganjali svoje orgije. V migulinski kapeli je skupina komunistov praznovala poroko nekega duhovnika z oslico, ki so ji dejali na glavo poročni pajčolan. Neki moški je v talarju izvršil parodijo svetega obreda, stavil je evangelij in svete podobe oslici pod vamp, duhovnika pa so navzoči razrezali na kose.“⁹

⁹ La Revue Universelle, Nov. 1920, 440—441.

Zgodovina o mučeništvu ruske cerkve se še ni pisala; treba pa bo več let, preden se bo mogoče spraviti na tako delo. Brez dvoma ima ruska cerkev kakor vse institucije, ki se identificirajo s političnim režimom, tudi svojo krivdo; toda kazni, kakršne ji nalagajo, so proti najelementarnejšim čustvom humanitete.

Ruska cerkev je storila mnogo uslug ruskemu narodu in v boljševiškem kaosu predstavlja cerkev edino institucijo, ki družni nacionalne energije ruskega naroda. Iz krvavega boja dobiva cerkev novih moči za bodočnost. Kri jo čisti in ji pridobiva simpatije onih, ki so bili prej proti njej, ker je bila pohlevno orodje carističnega zatiranja. V Rusiji opazamo gotovo versko probudo kljub temu, da se redčijo vrste svečeništva, da so samostani prazni, da je izginila znanstvena aktivnost na polju cerkvenih ved in da je religiozna ljudska literatura prišla popolnoma na nič. Ljudske množice, ki so bile decimirane po lakoti, se vračajo v cerkev. Milijoni starih vernikov, ki so sovražili oficialno cerkev, ker je bila sužnja civilne moči, se približujejo sedaj svobodni cerkvi v svojih idealih, če tudi jo še oklepa boljševizem. „Med Rusi“, takó piše B. Russel, „je religija še vedno dobro ukoreninjena. Stopil sem v mnogo cerkvá. Videl sem v njih sestradane duhovnike v krasnih paramentih in velikansko množico vernikov. Več od polovice je bilo moških in mnogi med njimi vojaki. V mestih in vaseh so cerkve nabasano polne. Po moskovskih ulicah potniki še vedno delajo znamenje križa.“¹⁰

Ruska duhovščina, ki se ji je na čuden način posrečilo uiti iz domovine, se trudi, da bi organizirala rusko cerkev v tujini. Pred vojno so bile male organizirane ruske cerkve s svojo hierarhijo na Japonskem, v Združenih državah, v Argentini in v Alaski. Izven Rusije so bile ruske cerkve po velikih evropskih mestih; toda služile so izključno le ruskim plemenitašem, ki so potovali ali v dotičnih mestih živeli mnogo let. Izselitev višjih ruskih slojev iz domovine in njih koncentriranje v mejnih pokrajinah Rusije, v Srbiji, Bolgariji in Turčiji, sta pripomogla, da se je organiziralo to, kar bi mogli definirati kot evropsko rusko cerkev.

Organizatorično gibanje je izšlo od ekumeničnega patriarhata v Carigradu. Grki iz Fanara ne morejo pozabiti dobrot, zlasti ekonomskih, ki so jih prejeli od Rusije. V najtežjih trenutkih grškega krščanstva v Turčiji so grški patriarhi na vzhodu hodili v Rusijo prosit uslug, protekcij, denarnih podpor; hodili pa so tudi prodajat (košček za koščkom) svoje jurisdiktivne pravice nad rusko cerkvijo.

¹⁰ Russel, Bolshevism. New York, 1920, 100.

Brez Rusije bi orientске kršćanske cerkve ne bile zlomile svojih spon. Grški patriarhat je sprejel ljubeznivo ruske škofo in duhovnike, ki jih je boljševizem izgnal iz svete Rusije: tem beguncem je dovolil, da smejo izvrševati svojo službo, samó da se njih delo omejuje na sorojake. Podpiral jih je v njih revščini, dajal jim je zemljo, da so gradili cerkve in šole, in včasih jim je odstopil celó svoja poslopja za bogoslužje. Wranglov poraz je napolnil Carigrad s tisoči nesrečnežev, katerim je manjkalo vsega, celó verske tolažbe.

Več tisoč teh nesrečnežev se je nabralo na otočiču Halki, sedežu slavne fanarske bogoslovne šole. Mgr. Germanos, metropolit iz Selevcije in ravnatelj one šole, je prevzel skrb za to čredo brez pastirja. Grški patriarhat in novi srbski patriarhat sta v skupnem sporazumu z moskovskim patriarhom Tihonom osnovala načrt za hierarhično organizacijo ruske cerkve v tujini.

Na ta način so nastale: 1. srbska škofija pod upraviteljstvom Antonija, ki je znan kot slaven pisatelj po svojem srditem pobijanju ruskega liberalizma in po svojih idealih za reformo ruske cerkve v katoliškem smislu; 2. carigradska škofija pod jurisdikcijo nadškofa Anastazija; 3. bolgarska škofija pod škofom Serafinom. Poleg tega imamo škofije na Finskem, v Estoniji, Letoniji, Litavski, na Poljskem, Japonskem, Kitajskem, v Ameriki in Alaski. Zgoraj omenjene škofije so obstajale že pred vojno bodisi kot misijoni, bodisi kot škofije ruskega teritorija.

Ruske cerkve vzhodne Evrope so postavili pod jurisdikcijo Evlogija, čigar reakcionarna politika si je na poseben način nakopala sovraštvo boljševizma. Zdaj je Evlogij v Berlinu.

Dne 15. oktobra 1921. leta se je vršil pod predsedstvom Evlogija, delegata patriarha Tihona, v Belgradu kongres ruskih cerkvá v tujini. Ruska hierarhija, ki prej ni mogla napraviti niti koraka brez privoljenja ruske birokracije v petrograjskem sinodu, ima sedaj dejansko enotno središče v moskovskem patriarhatu. Najuspešnejši ukrep belgrajskega kongresa je ustanovitev ruske bogoslovne šole v Carigradu. Tečaje bodo lahko obiskovale tudi ženske. Pred vojno je bila cerkvena akademija v Kazanu ustanovila žensko sekcijo, ki se je zelo lepo razvijala.

Razpršitev ruske duhovščine v tujini je predhodnica duševnemu prerodu ruskega krščanstva. Ruska duhovščina je radi revolucije prenehala biti privesek ruske birokracije in policije. Maurice Pernot razlaga v zelo zanimivem članku, ki je bil objavljen v Dé-

b a t s dne 14. septembra 1921. leta, misli Mgr. Benjamina, sebastopolskega škofa, o ruski cerkvi in revoluciji:

„Boljševizem je bil za nas vzrok velikega napredka. Kri toliko škofov in duhovnikov, ki so umrli kot junaki in mučeniki, ni tekla zastonj. Duhovniška služba privlačuje danes k sebi izobraženo in omikano mladino iz buržoazije, a tudi iz najvišjih socialnih razredov. V prihodnosti naša duhovščina ne bo več izhajala izključno iz nizkih slojev, to se pravi: ne bo več kasta. Naši škofje se izbirajo vedno izmed menihov, a ne izmed menihov onih samostanov, ki so od sveta popolnoma zaprti. K episkopatu bomo klicali učene menihe, ki so bili učitelji v seminarjih in akademijah ter so posebno vzgojeni za svojo kariero. Pri vsem tem pa je bilo posvečeno več škofov s petintridesetimi leti, da se zasedejo prazne službe.“

Po mnenju škofa Benjamina je bila „ruska revolucija kazen za preteklost in milost za prihodnost. Ruska cerkev, prosta policije in politike, cvete v večji življenski moči in novi čilosti. Sveti sinod je izginil, nihče ga ni objokoval. Na moskovskem koncilu (1917. l.) je le malo njegovih uradnikov prosilo njegove obnovitve. Vsi duhovniki in večina laikov so pritrjevali njegovemu razpadu. Patriarhalni sedež v Moskvi je zopet vstal. Vsi Rusi, ki so se združili v trpljenju, se obračajo z ljubeznijo do cerkve in upajo. Revolucija je zbudila v Rusiji vero in patriotizem.“

Za onega, ki pozna ruski značaj, bo krvavo preganjanje ruske cerkve imelo to posledico, da postane razmerje med rusko duhovščino in ono zapadnega krščanstva bolj pristržno. Po mnenju Mgr. Benjamina izhaja sovražstvo in cepljenje iz nevednosti. „Skupno trpljenje pomaga do medsebojnega spoznavanja in družji v ljubezni. V Evropi so nas sprejeli z odprtimi rokami ne samo grško-pravoslavna duhovščina, ampak tudi katoliški duhovniki in redovniki. Mene samega so sprejeli v nekem francoskem samostanu. Če bi spodili papeža iz Vatikana in bi prišel v položaj, v katerem živimo danes mi, s kolikim veseljem bi mu odprli svoja bivališča in bi položili k njegovim nogam vse, kar imamo!“

Velike socialne prekucije odpro sicer velike rane; toda pogosto ozdravijo z ognjem in mečem tudi prisadne rane. Boljševizem vrača cerkvi njen ugled, simpatije intelektualcev in plemstva ter mogoče bolj zavedno približevanje zahoda, od katerega jo je ločila politična tiranija.¹¹

¹¹ Prim. P. Iswolski, La crise russe et l'Eglise. Correspondant, 10. avg. 1921, 413—443.

Dr. M.:

Jugosloveni, Slovani in Jugoslovani.*

(Dalje.)

Zgodovina, zlasti novejša, nam torej pač nudi primerov narodne diferenciacije, raznarodovanja, ne daje nam pa niti najmanjšega zgleda unifikacije in asimilacije v jugoslovenskem smislu. Ne govorite mi, kaj bi vse moglo biti! Pogojnik, ki se ni uveljavil! Mogli bi biti končno vsi Slovani en narod, kakor so en narod Nemci; mogli bi biti, če bi Madjarov ne bilo, Slovenci s Slovaki en narod; moglo bi biti še marsikaj velikega, lepega: toda ni bilo in ni — dejstva pa so odločilna.

Okolnost, da se prelivajo jugoslovanski jeziki drug v drugega v prehodnih narečjih, še ne pove mnogo. Tudi med Čehi in Poljaki tvorijo prehodni dialekti jezikovni most, kakor po drugi strani ni jezikovne meje niti med Rusi in Bolgari, niti celó med Poljaki in Rusi. Ta pojav v ostalem ni niti nobena slovanska posebnost, kar dokazuje najbolj dejstvo, da Nемец od holandske meje lažje razume soseda Holandca, kakor pa recimo berlinskega ali celó alpskega rojaka. Sicer ni dvoma, da se radi izredno velike jezikovne sorodnosti more in sme govoriti v nekem pogledu o Slovanih kot enem narodu.¹ Tudi fakt, da se slovanska etnografija in filologija še nista mogli zediniti glede števila slovanskih narodov, govori v tem smislu in bolj razločno nego bi moglo še takó obširno dokazovanje.² V tem pogledu nas uči zgodovina, da je zlasti pri Rusih često samó politična in zgodovinska razdelitev vplivala, da se je prvotno enoten narod razdelil ali pa se združilo več samostojnih plemen v en narod.³ Niso pa Slovani narod v višjem, kulturnem pomenu te besede; zakaj za pojem naroda v takem smislu je pogoj enoten književni jezik. Tega pa manjka Jugoslovanom prav takó kakor Slovanom; zató se se-

* Popravek. V prejšnjem članku naj se čita na 102 str., 20. vrsta od zgoraj „maal“ namesto „taal“ in na 106. str., 7. vrsta od spodaj „maala“ namesto „taala“.

¹ Prim. Krejčičev govor na vseslovanskem shodu v Pragi l. 1908., dalje Schütz: Hauptsprachen unserer Zeit, str. 78, ki izrečno ugotavlja, da razlika med slovanskimi jeziki ni večja kakor med nemškimi dialekti, končno tudi Florinskij: l. c. str. 15 ter Meillet, slednji cit. po Kovačiču: Evropski jezikovni problem v „Času“ 1921, str. 109.

² Prim. Florinskij, l. c. str. 3 sl.; Niederle, l. c. str. 7 sl.

³ Florinskij, l. c. str. 39 sl.

⁴ Florinskij, l. c. str. 4.

veda tudi o kakem jugoslovanskem narodu ne more govoriti⁴ ali, če hočete, smo en narod, v kolikor so vsi Slovani en narod.

Razložil sem zgoraj, da bi se bila misel enotnega jugoslovanskega naroda morala že zdavnaj oživotvoriti, ako bi bila realna, in ob enem sem pokazal, da ugovor političnih mejâ in nemškega pritiska ne more veljati. Sicer pa dobro, obrnem orožje: politična meja, bolj ostra in težje prestopna, kakor je kedaj delila Jugoslovane, loči dobro tretjino najboljšega dela našega naroda od nas in laški pritisk nanj je veliko bolj sirov, nasilen, barbarski nego je bil kedaj nemški. Kaj s temi? Ali kdo misli, da bo italijanska vlada po našem vzorcu oktroirala našim Primorcem ono jugoslovenščino, ki jo bomo še le naredili? Če torej nočemo, da postane rapalska državna meja tudi meja za jugoslovanski narod in da nastane tam za mejo nov slovenski narodič, moramo pobijati vsako misel, ki bi hotela utajiti naš narod, naš jezik in naše ime.

Res, čas bi bil, da se v tem oziru že kdaj postavimo na realna tla in da vržemo za plot vso romantično navlako.

Jugoslovanski unifikatorji se tudi pritožujejo, da pri nas znanje srbo-hrvatskega jezika ne napreduje kakor bi bilo želeti, da prav za prav sploh ne napreduje. Nič bolj umljivega, nič bolj naravnega nego to. Zakaj, ako se človeku zahoče velikih kulturnih dobrin, ki jih je nakopičilo človeštvo v knjigah, ne najde v srbo-hrvatskem jeziku izčrpnega odgovora kakor ga ne najde v slovenščini in kakor ga ne najdeta niti Čeh niti Poljak v svojem jeziku. Treba mu je posredovanja jezika onih narodov, ki jim je zadostna množina, torej zadosten konsum omogočil, da so si zaklade človeškega znanja in spoznanja nakopičili v knjigah, ki so pisane v njih lastnem jeziku. Če zanima pripadnika malih narodov kaka posebna panoga človeškega znanja — mislim, da bi bilo vsako demonstrativno naštevanje odveč — ve takoj, da mu je ni mogoče proučiti, ako ne zna drugega nego samó svoj materin jezik. Še več se lahko reče: ako ne zna enega teh velikih jezikov, se vobče ne more smatrati za izobraženca, dočim po drugi strani tega glede pripadnikov velikih narodov, velikih seveda tudi po njihovem kulturnem delu, nihče ne more trditi. Da vzamem vsakemu z jezika zlohoten komentar: s tem seveda nihče noče in ne sme trditi, da bi tudi zanje ne bilo znanje drugih velikih jezikov velikega pomena kakor je velikega pomena za pripadnika malega naroda znanje več velikih jezikov; le da ostane zanj kulturni zahtevak enak zahtevku prvega + 1.

Ker pa narašča človeško znanje hitreje nego bi kedaj mogel rasti takó naš narod, kakor tudi narod Srbov in Hrvatov, se ne sme-

mo nadejati, da bi se to razmerje kedaj izpremenilo. Še takó intenzivno gojenje zlasti znanstvene kulture ima svoje meje v številu. Vsaka nova panoga znanosti odkriva nova specialna polja raziskovanja, potrebuje v prospeh posebnih publikacij, katerih pogoj so številni odjemalci. Ti pa morejo zopet vzrasti le iz kroga, ki so mu te publikacije umljive. Samó publikacije velikih jezikov morejo računati na zadostne odjemalce, ker pridejo k le-tem poleg pripadnikov lastnega tudi oni tujih jezikov, na katere ima velik jezik že zaradi množine literarne produkcije — ne glede na prometne in druge momente — veliko privlačno silo.

O Angležu, Nemcu, Rusu, Francozu lahko rečemo, da more biti vsestransko izobražen, če tudi ne razume drugega jezika nego svojo materinščino. Tudi vsako strokovno znanje si more dobiti v svojem jeziku. Če je dotična literatura izvirna ali prevedena, je pri tem vse eno. Največji Jugosloven pa ne more trditi, da velja to za — bodisi sedanjega, bodisi bodočega — Jugoslavana.

Kakor gre sedaj historični razvoj, je gotovo, da se uveljavijo od vseh indogermanskih jezikov zlasti trije. To bodo med romanskimi španščina, med germanskimi angleščina in med slovanskimi ruščina. Kolikor se morejo take stvari preračunati na podlagi sedanjega vsakoletnega prirastka, obsežnosti in vrednosti zemlje, ki je enemu in drugemu na razpolago, bo govorilo španski leta 2000. okoli 700 milijonov, angleški okoli 1000 milijonov, ruski pa okoli 800 milijonov ljudi. Pri drugih narodih Evrope ni videti, da bi se mogli znatno pomnožiti. Ker so vtisnjeni v tesna ozemlja in že prenasršeni s prebivalstvom več ali manj, so jim stavljen le težko prestopljive meje. Nemški statistik ceni Nemce za to dobo na 150—200 milijonov, Francoze na kakih 70 milijonov in nekako isto toliko Italijane, a vse neruske Slovane na približno 100 milijonov. In leto 2000., ki je bilo ne davno tega problem utopij, ali je še vedno takó daleč? Marsikdo od sedanje generacije ga doživi.

Za ljudi, ki so zamaknjeni v sedanjost, so to bržčas čudne številke; kajti vsa naša politična ideologija temelji v nazorih in na razmerah polpreteklega časa. Pokvarjena pa je vrhu tega po praktičnosti vsakočasnih „realistov“, ki se kakor pijavke vsesajo vsaki vladajoči ideji v telo, ji jemljejo moč zdravega razvoja in razmaha, da napravijo iz nje v najkrajšem času bolešno frazo.

VIII.

Da smo Slovenci majhen narod, to je prav takó velika resnica kakor je velika zmota, da bi bili Srbi in Hrvatje velik narod ali da

bi mogli biti velik narod Jugoslovani. In kogar ni jugoslovenska megalomanija že čisto prepojila nasproti vsakemu boljšemu spoznanju, bo pritrdil, da je s stališča svetovne kulture kvantitativna razlika med slovenstvom in jugoslovanstvom takó mikroskopična, da jo bo svet praktično ignoriral in — da se bomo morali mi ravnati po njem. Zató, ker bi se ustvarila jugoslovenščina, čeprav bi bilo mogoče celó Bolgare pritegniti vanjo, se ne bo niti eden angleški, francoski ali drugi človek več zanimal za ta jezik in ga čital. Temu svetu je dostopna literarna produkcija le v toliko, v kolikor je prevedena na kak svetovni jezik.

Vsi razlogi, ki se navajajo proti slovenščini, veljajo (lahko se se to čisto mirno trdi) tudi za hrvatski in srbski jezik. Po pravici je skeptičen Rakovec,¹ da bi mogla uspevati znanost v sami slovenščini in nič manj nima prav Kovačič,² da so slovstva malih jezikov a priori obsojena k brezpomembnosti. Samó njuni zaključki so napačni. Navedel sem primer Skandinavcev ali še bliže ga ima, kdor ga hoče v Madjarih. Le-ti so imeli do vojne absolutno oblast nad inteligenco ter šolstvom in vsemi drugimi kulturnimi institucijami najmanj 20 milijonov ljudi. Gojili so svoj jezik, svojo literaturo in svojo vedo z vsem svojim fanatičnim patriotizmom; iz državnih blagajen so se nagrajevali prevajalci in podpirali tujerodni založniki, ki so hoteli izdajati madjarske prevode. Rezultat? Kadar so in kar so hoteli povedati svetu, so morali povedati v nemščini, od Eötvösa sem; njih sociologična revija, edina, ki je nekaj znanstveniku nudila, je izhajala v nemščini.

Kar pa ni šlo pri narodih s popolnoma homogeno kulturo in civilizacijo, kakor so n. pr. prav Madjari ali pa tudi Čehi in Poljaki, pojde tem manj pri nas. Zakaj še nekaj je treba povedati, in sicer, ker je potreba velika, precej na glas. Veliko se piše o jugoslovanski civilizaciji in kulturi, a še več se govori o njiju. In potem začudenje, pomešano z ogorčenjem, da kritični ljudje — seveda nujno avstrijski hlapci! — teh lepih stvari nočejo videti. Ali krivda ni pri teh ljudeh, da ne vidijo, česar ni, temveč pri govornikih in uvodnikarjih, ki so si naredili zelene naočnike, pa ne morejo več razločevati barv; zakaj Jugoslovani imamo tri, v najboljšem primeru dva jako različna kulturna in civilizacijska tipa, a tudi jako pomanjkljiva po vrhu. Dočim prevladuje pri Slovencih germanski, pri Hrvatih deloma tudi romanski kulturni vpliv, so stali Srbi prav do najnovejše dobe pod skoro izključnim vplivom pravoslavno-orientalske civilizacije. Tudi

¹ „Usoda slovenskega jezika“. Čas, 1921, str. 101.

² l. c. str. 109.

vzajemna izmena kulturnih dobrin se je omejevala doslej na neizogibnosti med sosedi. Prav nič ne mislim kultivirati domišljavosti, ki se je razpasla pri nas daleč preko dovoljene mere samozavesti, če zanikujem, da bi bili Slovenci v tem pogledu od svojih južnih bratov kaj znatnega pridobili. Tudi o ilirski dobi, ko so bili stiki najtesnejši, se najmanj lahko reče, da kulturna bilanca ni bila pasivna za nas. Res bilo je pasiv, ali kar jih je bilo, so imela izvir na severu. Politične itd. meje, bo kdo ugovarjal. No, prevrat nas je spravil pod eno streho, vendar mislim, da bi bilo kočljivo govoriti o kakem posebnem slovenskem kulturnem napredku od tedaj; zakaj kultura zahteva nekaj več od same ustanovitve kulturnih zavodov. Dobršen del teh obstaja itak le pri težko prikrivani nevolji Jugoslovenov, ki bi jih rajši danes ko jutri centralizirali v Belgradu: zato bi človek rekel, naj si glede njih ne prisvajajo zaslug. (Dalje.)

Politični pregled.

A. Domača politika.

V našem notranjepolitičnem življenju vlada mir. Tako vsaj bi se dalo sklepati iz gladke površine, ki je ne moti niti najmilejša sapica — tik pred kraljevo poroko. Pod gladko površino pa se razvija stara borba za gospodarstvo in prvenstvo v državi med strankami, ki se čutijo poklicane in edino upravičene, da obdrže v rokah politično in s politično tudi gospodarsko nadmoč.

Navidezna parlamentarna večina, s katero razpolaga vlada, je mnogo izgubila z izstopom bosenskih muslimanov iz vlade. Večina, s katero je vlada razpolagala, je sicer še vedno ostala „večina“, in izstop muslimanov iz vlade sam po sebi vladi ni prizadel velikih brig in težkih skrbi. Mnogo bolj je prišlo belgrajske kroge dejstvo, da so izstopili iz vlade vprav bosenski muslimani; kajti sedaj se je pridružilo vprašanju o parlamentarni večini ali manjšini drugo, zlasti za belgrajsko politiko mnogo važnejše vprašanje: Ali je Bosna res „srbska“ dežela, kakor je to Belgrad vedno oznanjal vsemu svetu, ali pa imajo večino Nesrbi, t. j. Hrvatje in muslimani?

Statistika potrjuje zadnjo trditev, a belgrajska politika je hotela drugače in se je postavila iz političnih razlogov na prvo stališče. In ko se je v Bosni tudi med Srbi samimi razširilo jako močno gibanje za popolno avtonomijo Bosne in Hercegovine, je smatral Pašić kljub važnim političnim dogodkom v svetu za potrebno, da odpotuje v Bosno in skuša s svojo avtoriteto še rešiti, kar se rešiti dá, in sicer za Belgrad kot tak, zlasti še za radikalno stranko. Dolgotrajnost njegovega bivanja v Bosni moremo smatrati za dokaz, da ima Pašić v Bosni jako težavno stališče: če se mu v zadnji uri ne posreči kaka spretna politična poteza, bosta Bosna in Hercegovina jako dobro došla politična pomoč za avtonomistično gibanje v Jugoslaviji.

Precej pozornosti je vzbudila v nedavnem času tudi Wranglova akcija. General Wrangel je nastopal v naši državi kot nekak vrhovni komandant neke nam popolnoma tuje armade. Na dotične interpelacije raznih opozicijskih poslancev je vlada odgovarjala precej izmikalno, tako da je domneva

upravičena, da so res obstajale med Wranglom in našo vlado ali vsaj nekaterimi njenimi člani ožje zveze. Pod pritiskom celokupnega javnega mnenja pa je morala vlada popustiti in danes imamo upanje, da se jugoslovanskim vojakom ne bo treba boriti proti Rusiji za koristi evropske reakcije.

Razmerje med Srbi in Hrvati ali točneje: med centralisti in med hrvatskim blokom je ostalo staro. Nepomirljivost tu, nepomirljivost tam; vendar pa se da sklepati iz zopetnega obiska Stojana Protića v Zagrebu in iz dejstva, da se je v Zagrebu sešel s skoro vsemi vodilnimi politikami hrvatskega bloka, da hrvatski blok malce popušča. S tem seveda še zdavnaj ni rečeno, da bo Protićev obisk v Zagrebu imel kmalu kakšne politične posledice. Verjetno je, da skuša Protić pridobiti zaveznitvo Hrvatov za neko prehodno vlado, ki bi izvršila volitve, katerih pričakujejo že jeseni. Vprašanje pa je, če se najde dovolj strank in strančic, ki bi bile voljne prevzeti odgovornost za žalostno dediščino po sedanjih volitvah, za časa volitev.

Parlamentarno delo počiva. Nekateri odbori sicer delajo, toda vse odborsko delo se tiče večinoma le malenkosti. Splošno mnenje je, da vlada parlamentarno delo namenoma zavlačuje, da ne bi prišlo pred poroko do kake krize. Po poroki pa prerokujejo belgrajski politik skorajšen izbruh krize in razpad sedanje vladne večine. Če bi pri nas vladal res parlamentarizem, bi seveda obdržali ti preroki prav; ker pa živimo na Balkanu, niso presenečenja izključena.

V Sloveniji se vrši polagoma počasen političen prerod. Stare stranke se krhajo in porajajo se nove skupine in organizacije, ki imajo malo skupnega med seboj kljub svojim zelo sorodnim si političnim naukom. Želeti pa bi bilo, da se ti raztreseni udje kmalu strnejo v veliko, močno politično telo, ki bo moglo z uspehom zastopati slovenske koristi v ljutih političnih borbah, ki nas čakajo že v najbližji bodočnosti.

B. Vnanja politika.

Vnanja politika Evrope stoji še neposredno pod vtisi genovske konference, ki se je končala sredi prošlega meseca. Konferenca ni rodila takih plodov, kakor so jih pričakovali optimisti, a tudi ni ostala tako brezuspešna, kakor so si to želeli njeni nasprotniki. Njeni najvažnejši rezultati so rusko-nemška pogodba, sporazum med Rusijo in Italijo, sporazum med Anglijo in Italijo in dogovor med Rusijo in Vatikanom. To so velevažne činjenice, ki jih tudi Francija ni mogla prezreti in njeno doslej strogo odklonilno stališče nasproti vsaki koncesiji Rusiji ali pa Nemčiji se je znatno ublažilo vprav v zadnjih dneh pod angleškim in ameriškim kapitalističnim pritiskom. Rusija sklepa danes pogodbe z najrazličnejšimi državami in stopa via facti zopet v mednarodno življenje, čeprav de iure noče nihče priznati sovjetske vlade. Z ruskim vplivom zraste seveda tudi nemški, ker se je nemška politika popolnoma naslonila na rusko. Tudi Čehi so sklenili z Rusijo posebno trgovsko pogodbo, gotovo ne na škodo svoji industriji; samó Jugoslavija stoji pasivno ob strani in naši zastopniki na genovski konferenci so morali preboleti težak očitek kršenja nevtralnosti, ker naša država ne le trpi Wranglovo armado na svojem ozemlju, ampak po zadržanju Čičerina celó podpira njegovo akcijo, dočim so Bolgari Wranglovce spodili iz dežele po sporazumu, ki je bil sklenjen v Genovi med zastopnikom ukrajinske sovjetske republike Rakovskim in Stambolijskim...

Vzporedno z genovsko konferenco so se vršila v Santi Margheriti pogajanja med našo in italijansko vlado glede izvršitve rapalske pogodbe. Po poročilih, kar

jih imamo doslej, se zdi, da je zmaga tudi sedaj na italijanski strani. Točnega besedila nove pogodbe naša javnost sicer še ne pozna; toda iz skromnih poročil, ki vedo povedati, da vprašanje Reke še ni končno veljavno rešeno, je razvidno, da tudi nova pogodba še ne pomenja trajne ureditve odnošajev med Jugoslavijo in Italijo.

Kot poročni dar prinese češki minister dr. Beneš s seboj v Belgrad načrt nove zveze med Češko in Jugoslavijo. Politična pogodba med obema državama naj bi veljala 20 let. Ta pogodba bi pomenila utrditev že doslej obstoječe Male antante.

Pri rešitvi važnih, naše države se tičočih vnanjepolitičnih vprašanj ne smemo prezreti značilnega dejstva, da povsod in vedno posreduje kaka tuja vellesila: ali Angleži (med Jugoslavijo in Italijo) ali Francozi (Mala antanta) ali kdor koli. To se pravi z drugimi besedami: naša država ne pozna samostojne vnanje politike. To je žalostno dejstvo, ampak razumljivo je in razložljivo iz naših nesrečnih notranjepolitičnih razmer. Prava moč prihaja vedno od znotraj na ven in ne narobe.

J. P.

Šusteršičeva brošura.

Ne bo prišel vsak, kdor mi pravi:
Gospod! Gospod! v nebeško kraljestvo.
nego kdor izpolnjuje voljo očeta mojega,
ki je v nebesih. Mat., VII, 21.

Ako bi smeli soditi po reku „le style, c'est l'homme“, tedaj bi mogli reči o Šusteršičevi brošuri, da se nam kaže njen avtor v isti neokusnosti, s katero je nastopal svoje dni n. pr. na katoliških shodih. Naša naloga pa ni, da presojamo obliko, ampak preiskovati moramo vsebino, t. j. načela. Glede tega obsega Šusteršičeva brošura dva dela: defenzivni, kjer podrobno dokazuje nekdanje svoje razmerje do S. L. S., in ofenzivni, v katerem razlaga sedanje svoje politično stališče nasproti bivši svoji stranki, nasproti slovenskemu narodu in Jugoslaviji.

Kar se tiče prvega dela, ni a priori izključeno, da ne bi bili tudi Krekovi storili njemu nobene krivice. To se pa odmika naši določni presoji, ker morejo biti le ožjim strankarjem znane vse podrobnosti: dejanja in nagibi; toda eno dejstvo je treba ugotoviti: del S. L. S. ni več zaupal svojemu vodji, ker ga je silila izkušnja k temu. Bil jim je absolutist ad maiorem sui gloriam. Ko se je n. pr. leta 1911. odpovedal Šuklje deželnemu glavarstvu (o vzrokih tega odstopa še ne more podrobno poročati zgodovina), je dobil dr. Šusteršič od svojega kluba naročilo, da izposluje pri vladi Povšetovo imenovanje, a se je vrnil z Dunaja z naznanilom, da postane on glavar!

Po lastnem priznanju je bil dr. Šusteršič fanatičen strankar. Ni bil edini in zadnji: to je vsak, kdor zamenjuje stranke z načeli. Ko je dosegla S. L. S. svojo premoč med Slovenci, je začel giniti v njej idealizem, a ko je šibal dr. Aleš Ušeninik v „Času“ 1913. leta politično katoličanstvo, mu ni tega zameril samó dr. Evgen Lampe, ampak tudi dr. Krek (Slovenec, 1918, 291).

V čem je bila Šusteršičeva politična zmeta?

Obtožuje se sam, češ, da je zamenjaval klerikalizem s katoličanstvom, pri čemer smatra klerikalizem za politično stranko, ki se v prvi vrsti naslanja na cerkveno hierarhijo, da nosi pečat političnega eksponenta cerkve.

Pri tem vprašanju se dotikata dve skrajnosti: kakor politični „katoličan“ istoveti svojo stranko s katoličanstvom, tako je na drugi strani vulgarnemu svobodnomislecu vse katoličanstvo ali celo vse krščanstvo in verstvo sploh samó klerikalizem. Oboje je v bistvu pogrešeno, ker ni vse katoliško, kar je politično, a tudi ni vse politično, kar je katoliško. Bil je že dr. Krek, ki je splošno uvideval škodljivost konfesionalnih strank, ker svet njih napake pripisuje cerkvi in skuša država pritiskati na hierarhijo, da vpliva na strankarsko politiko. Ako je prišel (post festum) dr. Šusteršič do istega prepričanja glede katoličanstva, mora ob enem uvidevati, da je enako škodljiv tako zvani cezaropapizem, kakor se je bil razvil na vzhodu, ko je pravoslavlje v ozki zvezi in odvisnosti od države, da postaja politični eksponent države, oziroma vsakokratne vlade, ki nastopa v imenu države.

Prehajam k vprašanju Avstrije in Jugoslavije.

Politična zmota Šusteršičeva ni bila v tem, da je hotel ob enem z dr. Krekom federativno Avstrijo, marveč v tem, da je slovenstvo in hrvaštvo za vsako ceno vezal s podedovano dinastijo ter postavljajl neizprosno alternativo: tu katoličanstvo s Habsburžani, tam pravoslavlje s Karadjordjeviči. Po lastni izpovedi je bil njegov smoter: Jugoslavija — tudi s Srbijo in Črno goro — pod hrvaško-slovenskim, t. j. katoliškim vodstvom in s habsburško dinastijo. V tej obliki bi bila, če bi bila zmagala Avstrija, ta rešitev južnoslovanskega vprašanja anomalija. Na drugi strani pa tudi ne pomenja končne rešitve južnoslovanskega vprašanja Velika Srbija, ki ji je bil svoje dni odločen nasprotnik dr. Šusteršič, a se ji v svoji brošuri približuje. V ta namen kratko in malo zamenjuje državni pojem naroda s kulturnim, češ, da je „naš katoliški narod ukinil svojo nekdanjo narodno eksistenco, spojivši se v narodno edinstvo s pretežno nekatoliškimi, deloma niti krščanskimi plemeni“. Državne ali politično-narodne eksistence se nismo mogli odreči, ker je že zdavnaj nismo več imeli, a svoje kulturno-narodne eksistence se zavedamo še vedno. Kakor je poprej dr. Šusteršič opiral južnoslovanstvo na katoliško-dinastično misel, tako ga sedaj opira na pravoslavno-dinastično, ker precenjuje današnjo državnostvornost dinastij na škodo primarnima faktorjema: zemlji in ljudstvu.

Dr. L.

Kulturni pregled.

Ivan Cankar, Grešnik Lenart. Življenjepiš otroka.

1921. Založil L. Schwentner v Ljubljani. — Cena vezani knjigi 10 Din.

Zdaj, ko „grešnika“ poznam, se ne čudim več, kako je mogel Cankar trpeti, da mu je ležala dovršena knjiga leta in leta v založnikovi miznici. On, ki je imel v svojih literarnih stvarih neupogljivo voljo, bi si ne bil dal motiti svojih krogov niti od vojnih razmer, ko bi ne bil imel za svoje potrpljenje — še nekega posebnega razloga. Kolikorkrat sem ga bil izpraševal, zakaj ne izide „grešnik“, se mi je zdelo, da z odgovorom nekoliko izbegava; vsakikrat mi je obljubil, da mi prinese rokopis v pregled, prinesel pa ga nikdar ni. Obšla me je bila slutnja, da ni vse v redu z „Lenartom“; vstala mi je bojazen, da on sam ni zadovoljen z njim, ker ga morda ni izvršil, kakor bi bil hotel, in ker ga morda ni — dovršil, kakor bi bil hotel. Oboje — slutnja in bojazen — je bilo neupravičeno. Z „grešnikom“ kot z literarno umetnino je vse v redu; Cankar je moral biti zadovoljen z njim kakor

s katerim koli izmed najboljših svojih del; in zlasti je gotovo, da je delo izvršeno, kakor je bil hotel, in da je — dovršeno, kakor je bil hotel.

„Grešnik Lenart“ je predhodnik „podob iz sanj“ in tvori z njimi in s stvarmi, ki so zbrane v knjigi „moje življenje“, skupino, predstavljajočo zadnjo stopnjo Cankarjevega umetniškega razvitka. Če že morda ni v tej skupini njegovih umetniško najvišjih umotvorov, pa je gotovo, da so v nji najzrelejši plodovi njegove umstvenosti in njegovega duha, njegove zemske in verstvene čustvenosti.

„Grešnik Lenart“ je Cankarjevo zadnje večje delo; po svoji umetniški in idejni vrednosti je eno izmed njegovih prvih del. Pisano je v umerjenem, izčiščenem in zgoščenem slogu njegovih zadnjih let; zgrajeno in zoblikovano je s trdo in odločno roko močne volje in gotovega smotra. Vsako poglavje zase je zaokrožena umetnina zase, izdelana in izklesana do najskrajnejše popolnosti, stremič k najvišjim smotrom umetnosti in modrosti. Vsako poglavje zase je kot dovršena „podoba iz sanj“, ki se vzpenja tu in tam s skrivnostno simboličnostjo do sveto-pisemskih višin življenjskega spoznanja. In vsa povest je kakor ena sama najdovršenejša „podoba iz sanj“, — podoba iz težkih in morečih, a v najsilnejše globine z bolečinami in s trpljenjem križanega odrešenika občutenih življenjskih sanj.

Lenartova zgodba je zgodba majhnega tatu, ki je ukradel v hiši svojega dobrotnika borih — deset kronic (predvojne vrednosti). Kako je prišel do tega, da je kradel, in kako se je pokoril za greh, da je dosegel odvezo in tolažbo in nazadnje celo očiščenje in poveličanje, to nam riše Cankar z mojstrsko roko. Iz majhne zgodbe je nastala drama vse človeške tragike; ob zunanjih in notranjih doživetjih otroškega tatu se je razvila pretresljiva slika človeške bede in krivičnosti.

Lenartova tragika je tako resnična in pretresljiva in Cankarjeva umetnost, s katero nam jo podaja, je tako globoko čustvena in s tolikimi bolečinami rojena, da priča z glušečim vriščem, kako je umetnik vse to sam doživel in vse to sam pretrpel. Morda je doživel in pretrpel vse to le v svojem srcu in v svoji duši. Pri človeku, kakor je bil Ivan Cankar, ki je bil skoraj samo umetnik in ki je doživljal vse globlje in resničnejše s svojo notranjostjo nego s svojo zunanostjo, je tiščal greh, ki ga je storil v svojem srcu, vse silnejše in težje na njegovo dušo.

V „grešniku Lenartu“ nam je podal svojo lastno izpoved. In ta izpoved je tako veličastna, tako resnična in pretresljiva, da ga je postalo groza pred svojo lastno odkritosrčnostjo. In to je razlog, da je bil skoraj zadovoljen, ko so mu razmere po izbruhu svetovne vojne zadržale delo v miznici založnika.

Izmed Cankarjevih večjih del je marsikatero prikupljivejše in zabavnejše, morda so celo med njimi, ki so umetniško zrelejša in popolnejša, — „grešnik Lenart“ pa je gotovo njegova najresničnejša in najgloblja knjiga. Težka knjiga, ki zahteva od čitatelja zbranosti in duševne pobožnosti, zato pa mu zapušča občutje ginjenosti in izčiščenja, ki spominja na doživetje ob čitanju sveto-pisemskih zgodb o Kristusovem križevem potu.

Alojz Kraigher.

Dr. Aleksa Ivić, O srpskom i hrvatskom imenu.

Izdanje knjižarnice S. B. Cvijanovića, Beograd, 1922. 8°. 20 str. Cena 2 Din.

Spis je mestoma posnetek iz obsežnih pisateljevih zgodovinskih študij ter nam hoče pokazati, kako sta se plemenski imeni Srb-Hrvat tekom časa razširili

do sedanjega obsega in veljave. — Južni Slovani so se že v svoji severni prado-
 movini delili na razna plemena s svojimi posebnimi imeni in so prinesli, ko so do-
 speli na Balkan, s seboj svoje plemenske formacije in imena. Vzhodna plemena bal-
 kanskih slovanskih doseljencev so se stopila s pontskimi Huni ali Bolgari v eden
 narod, ki se je nazval bolgarski, zapadna veja južnih Slovanov si je nadela ime
 Slovencev, središče pa so tvorili Srbi ali Hrvati, kateri imeni bizantinski pisatelji
 često zamenjavajo. V dobi turške zasedbe je nastal na tem ozemlju pravi kaos
 imen; Turkom pa sta bila Hrvat in Srb enako vredna — brezpravna raja. — Po-
 ročila katoliških misijonarjev v 16. in 17. stoletju imenujejo srbske priseljence v
 Hrvatski in Slavoniji Vlahe, tudi Uskoke, Pribege, priseljence v Dalmaciji pa Mor-
 lake. Srbe na Ogrskem imenujejo zgodovinski viri do sredine 18. stoletja Rasci-
 jane, od te dobe najdemo v dunajskih arhivih tudi naziv Iliri. V začetku 19. sto-
 letja so jih začeli imenovati po veri „graeci non uniti“, in še le od leta 1848. se
 imenujejo ogrski Srbi v dunajskih virih Srbi. — Enako je s hrvatskim imenom.
 Dalmatinski pisatelji 16. in 17. stoletja nazivajo sebe in svoj narod Slovence, sla-
 vonski Hrvati so Šokci. — Na podlagi jezika je opredelba imen nemogoča, odlo-
 čilno vlogo je imel verski moment. Zgodovinski viri od 16. do sredine 19. stoletja
 ne poznajo niti enega slučaja, da bi kdo pripadnike pravoslavne vere na Hrvat-
 skem, v Slavoniji ali Bosni imenoval Hrvate; „pravoslavnih Hrvatov“ ni. Po-
 tomci žuberskih Srbov so prevzeli hrvatsko ime še le v drugi polovici 19. sto-
 letja. — Danes so vsi pravoslavni na teritoriju nekdanje Srbije in Hrvatske Srbi,
 med tem ko si katoličani niso povsod nadeli imena Hrvati. Tako na primer so
 katoličani v južni Dalmaciji, posebno v Dubrovniku in njegovi okolici privzeli ime
 Srbi in sicer po Napoleonovem padcu, ko je prišla nekdanja dubrovniška republika
 pod avstrijsko oblast, ko je srbsko ime značilo bojevnike za svobodo in neodvis-
 nost, hrvatsko pa udanost do Habsburžanov. — Ko je v 19. stoletju zavladala na-
 rodna ideja, tedaj je za širjenje obeh imen mnogo storila šola in cerkev. — V Bosni
 so muslimani kot potomci nekdanjih bogomilov po večini še neopredeljeni, tako
 da proces opredelitve za srbsko in hrvatsko ime še danes ni končan.

- in -.

Materinska pomoč zdravemu in bolnemu dojenčku.

Spisal dr. Matija Ambrožič. Založil zdravstveni odsek za Slovenijo v Ljubljani. 1921.
 Cena ?

Knjiga je že po svoji zunanosti zelo prikupna: dober papir, prijeten tisk
 in lepe slike. Še vabljujejša postane po svoji notranosti. Razdelitev v poglavja
 in odstavke je zelo pregledna in silno praktična. Jezik je lep in domač. Pripove-
 dovanje je tako preprosto, da vcepi materi skoraj igraje ves pouk, ki ga potre-
 buje ob negovanju svojega zdravega ali bolnega dojenčka. Knjiga postane brez
 dvoma vsakdanji brevir slovenskih mater ob negovanju dojenčkov, saj je tako
 pripravno sestavljena, da se zamudi mati komaj minuto ali dve minuti, pa si najde
 v nji odgovor na vprašanje, ki ji je v trenutku nejasno. Pisatelj in založnik zaslu-
 žita vse priznanje. S to knjigo je za vselej odstranjen velik nedostatek v naši po-
 ljudni zdravstveni literaturi, ker se bo knjiga gotovo večkrat ponatiskovala; z njo
 pa je menda tudi za vselej pobita vsa konkurenca podobnih nemških knjig.

Dr. K.